

Боднар О. А., кандидат економічних наук, асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0000-0002-0152-4290

e-mail: bodnarolena1606@gmail.com

Паламарчук В. С., здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0000-0002-6466-6835

e-mail: palamar98@ukr.net

Гаврилов А. О., здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

e-mail: argentum980@gmail.com

Аналіз стану ринку банківських послуг України в умовах пандемії

Анотація. У статті проаналізовано стан ринку банківських послуг України в умовах пандемії. Досліджено динаміку кількості діючих банків в Україні. Представлено ТОП-10 банківських установ за рейтингом стійкості та лідерів народного рейтингу банківських установ. Зазначено, що в сучасних умовах на діяльність банківських установ надзвичайно сильний вплив мають зовнішні фактори. Розглянуто динаміку обсягів валового внутрішнього продукту. Досліджено динаміку облікової ставки Національного банку України. Проведено аналіз показників рентабельності активів та капіталу банківської системи України в цілому. Наведено приклади адаптивних рішень банківських установ України в умовах пандемії. Зазначено, що завдяки запровадженню карантину в Україні громадяни почали активно та ефективно використовувати інтернет-технології для розв'язання власних питань та задоволення потреб, тим самим пришвидшили перехід до епохи цифровізації.

Ключові слова: банк; пандемія; ринок банківських послуг; банківські установи; цифровізація.

Bodnar Olena, PhD (Economics), Assistant Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

Palamarchuk Victoriia, Applicant of Higher Education, Accounting and Finance Faculty, Mykolayiv National Agrarian University, Ukraine

Havrylov Anton, Applicant of Higher Education, Accounting and Finance Faculty, Mykolayiv National Agrarian University, Ukraine

Analysis of the State of the Ukrainian Banking Services Market during the Pandemic

Annotation. Introduction. In the current global crisis, the spread of globalization, unstable economy in the country, the emergence of threats related to the spread of the COVID-19 pandemic and the introduction of quarantine in the country, it is necessary to analyze their impact on banking institutions in Ukraine and accordingly to the national security of Ukraine.

Purpose. The main purpose of the study is to analyze the current state of the banking services market of Ukraine during a pandemic and to develop practical recommendations for its further development.

Results. The state of the Ukrainian market of banking services in the conditions of a pandemic is analyzed. The dynamics of operating banks in Ukraine is studied. The TOP-10 banking institutions according to the stability rating and the leaders of the people's rating of banking institutions are presented. It is noted that in modern conditions, the activities of banking institutions are extremely strongly influenced by external factors. The dynamics of gross domestic product volumes is considered. The dynamics of the discount rate of the National Bank of Ukraine is studied. The analysis of indicators of return on assets and capital of the banking system in Ukraine as a whole is carried out. Examples of adaptive solutions of banking institutions in Ukraine during a pandemic are given. It is noted that due to the introduction of quarantine in Ukraine, citizens began to actively and effectively use Internet technology to address their own issues and meet needs, thus accelerating the transition to the digital age.

Conclusions. We are convinced that the introduction of adaptive measures of banking institutions in the context of the COVID-19 pandemic for other banks will help to minimize the negative consequences and possible risks associated with such exposure. Thanks to timely decisions on the functioning of banking institutions, re-planning, changing approaches to customer service, banking institutions were able to adapt to the conditions caused by the pandemic, and reduce possible risks, losses and threats to their activities and generally positively affect the economy.

Keywords: bank; pandemic; banking market; banking institutions; digitalization.

JEL Classification: G21, I19.

Постановка проблеми. У сучасних умовах світової кризи, поширення глобалізації, нестійкої економіки в країні, появи загроз, пов'язаних із поширенням пандемії COVID-19 та запровадженням карантинного режиму в країні, необхідно дослідити вплив на діяльність банківських установ України, від яких залежить економіка України та її національна безпека.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему впливу пандемії COVID-19 на економіку України та її складові розглядали у своїх працях: Т. Гудіма [1], Д. Долбнева [2], Д. Заха, В. Мовчан, В. Кравчук, Р. Кірхнер, Г. Полушкін [3], С. Кулицький [6], А. Полторак [10] та інші.

Наявність дискусійних питань стосовно впливу пандемії на ринок банківських послуг України та його подальшого розвитку спричинили вибір теми дослідження.

Формулювання цілей дослідження. Головною метою дослідження є аналіз сучасного стану ринку банківських послуг України в умовах пандемії та розробка практичних рекомендацій щодо його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні однією з головних глобальних проблем є пандемія коронавірусу COVID-19. Через поширення пандемії вірусу COVID-19 в Україні з 12 квітня 2020 року впроваджено карантин на всій території держави, який діє і досі. Для людства важливо максимально швидко розробити вакцину від даного вірусу, відповідні методики ефективного лікування хворих та методи зупинення його стрімкого поширення. Необхідність дослідження викликана тим, що пандемія світового рівня має значні економічні наслідки в глобальних масштабах.

Як зазначалось у попередніх дослідженнях, «пандемія – це поширення нового захворювання у світових масштабах, що виникає внаслідок появи та масового поширення нового вірусу серед населення, яке своєю чергою не має імунітету до нової хвороби» [10].

Багато науковців прогнозували безліч негативних наслідків для світового фінансового ринку в сучасних умовах: збільшення рівня безробіття, зниження обсягу ВВП, дисбаланс у банківській системі (зменшення попиту на кредити, підвищення частки неповернених кредитів), закриття підприємств через їх неплатоспроможність тощо. Сьогодні деякі вчені прогнозують «стрибок» економік держав в наступні декілька років (2021-2023 рр.).

Банківська діяльність в умовах карантину зазнала організаційних змін щодо умов обслуговування клієнтів, що дозволило зменшити можливі ризики та мінімізувати фінансові втрати від кризи, викликаною пандемією, тобто адаптуватися до відповідних умов.

Банківські установи адекватно реагували на карантинні обмеження щодо їх діяльності та робили все можливе для їх дотримання. Протягом тривалого часу українські банки намагалися призвичаїти клієнтів до користування терміналами, мобільними додатками для виконання всіх можливих банківських операцій, не відвідуючи установу банку, уникнувши черг до каси. Але більшість дорослого населення не була готова до використання новітніх технологій і продовжувала відвідувати відділення банківських установ. Саме карантинні заходи в цьому питанні допомогли банківським структурам.

Для характеристики стану ринку банківських послуг необхідно дослідити динаміку діючих банків в Україні (рис. 1).

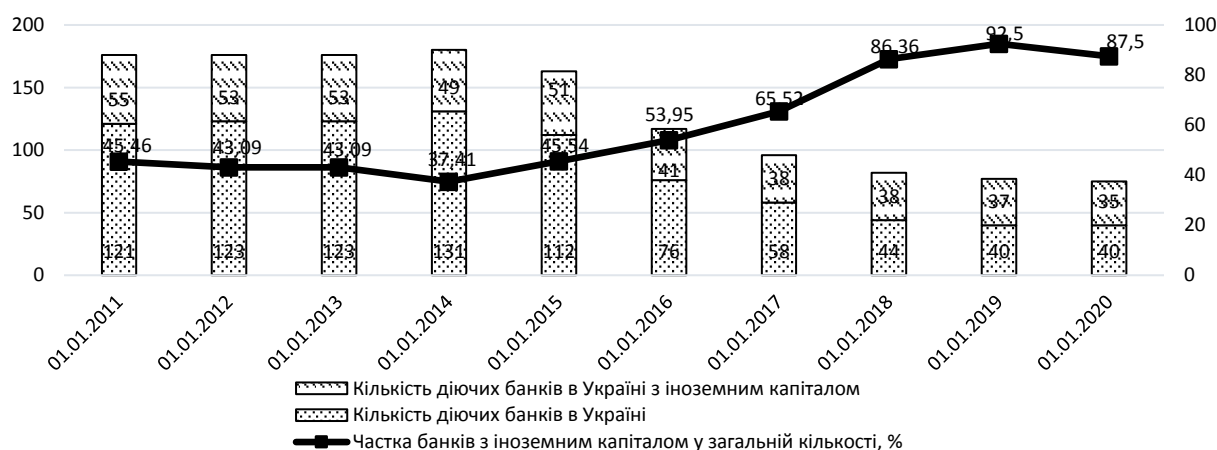

Рисунок 1 – Динаміка кількості діючих банків в Україні

Джерело: представлено авторами на основі [8]

Отже, кількість діючих банківських установ в Україні з кожним роком скорочується. Станом на 01.01.2020 р. кількість діючих банківських установ зменшилась у порівнянні з 01.01.2011 р. на 101 або 57,39 %. Також варто зазначити, що частка банків з іноземним капіталом у загальній кількості, починаючи з 2014 р.,

має тенденцію до зростання. Станом на 01.09.2020 р. кількість діючих в Україні банківських установ становить – 74.

Кожен банк прагне постійно збільшувати власні прибутки, розширювати спектр послуг, збільшувати обсяг клієнтів, підвищувати власні рейтингові позиції

на ринку [7]. Та в сучасних нестабільних умовах здійснювати свою діяльність за звичайною «робочою» схемою неефективно, необхідно пристосовуватися до наявних умов та акумулювати всі зусилля на підтримку власної платоспроможності та стійкості на ринку.

Портал «Мінфін» оприлюднив рейтинг стійкості банків за підсумками II кварталу 2020 р., який враховує

в собі бали за показники: стресостійкість, лояльність вкладників, оцінка аналітиків та місце в рейтингу за депозитами фізичних осіб. У даний рейтинг увійшли банківські установи з портфелями роздрібних депозитів від 1 млрд грн – 31 банк. Представимо ТОП-10 банківських установ за рейтингом стійкості на кінець II кварталу 2020 р. (табл. 1).

Таблиця 1 **ТОП-10 банківських установ за рейтингом стійкості банків на кінець II кварталу 2020 р.**

Місце в рейтингу	Банк	Загальний рейтинг
1	Райффайзен Банк Аваль	4,73
2	Укрсиббанк	4,38
3	Креді Агріколь Банк	4,30
4	ОТП Банк	4,16
5	Прокредит Банк	3,89
6	Кредобанк	3,83
7	Приватбанк	3,82
8	ПУМБ	3,69
9	Укргазбанк	3,68
10	Ощадбанк	3,55

Джерело: представлено авторами на основі [8]

Отже, найстійкішими банківськими установами за оцінкою порталу «Мінфін» є Райффайзен Банк Аваль, Укрсиббанк, Креді Агріколь Банк та OTP Банк – вони займають лідерські позиції.

Даний портал також представляє народний рейтинг банківських установ, який будується на підставі відгуків відвідувачів порталу про якість обслуговування в установах банків. У даному рейтингу представлений 21 банк. Лідерами є: monobank (рейтинг – 29,2), Альфа-банк (20,7), А-банк (20,4), Ощадбанк (19,2) [8].

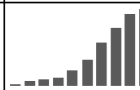

У сучасних умовах на діяльність банківських установ надзвичайно сильний вплив мають зовнішні фактори: інфляційні процеси, стан економіки країни, світова фінансова криза, криза викликана поширенням

пандемії, дефіцит державного бюджету, державний борг тощо.

Через поширення пандемії уряд повинен був переглянути запланований бюджет та вести відповідні зміни задля забезпечення стабільності економіки, мінімізації негативних наслідків, підвищення рівня безпеки населення тощо.

Одним із визначальних показників стану економіки країни є обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП). До початку пандемії бюджетом України передбачалось збільшення ВВП на 3,7 %, але після його перегляду та оновлення очікується зменшення на 3,9 %. Оскільки на сьогодні дані обсягу ВВП України відомі тільки за період I та II кварталів, проаналізуємо динаміку даного показника саме за ці періоди протягом 2011-2020 рр. (табл. 2).

Таблиця 2 **Динаміка ВВП (номінальний) України за I – II квартали 2011-2020 рр., млн грн**

Період	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Динаміка показника
I квартал	261878	293493	302864	313568	375525	455637	591008	705013	815123	845829	
II квартал	314620	349212	353025	375903	455245	535324	664760	810820	932677	867782	

Джерело: узагальнено авторами на основі [8]

Так, обсяг ВВП України протягом 2011-2020 рр. має постійну тенденцію до збільшення. Але, враховуючи вплив карантинних обмежень на економіку держави, у II кварталі 2020 р. спостерігається зменшення даного

показника в порівнянні з аналогічним періодом попереднього 2019 р. на 6,96 %.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України разом з

Представництвом ЮНІСЕФ в Україні підготувало тематичний випуск Консенсус-прогнозу «Україна у 2020-2021 роках: наслідки пандемії», в якому вони прогнозують у 2020 р. зниження ВВП, підвищення рівня інфляції, збільшення бюджетного дефіциту; проте у 2021 р. очікується підвищення рівня економіки,

ВВП, зниження інфляційних процесів, тобто прогнозується економічний «стрибок» [4].

З початку введення карантинного режиму в Україні НБУ розробив та запровадив відповідні заходи щодо роботи банківського сектору та суттєво пом'якшив вимоги до банків серед яких і зниження облікової ставки (рис. 2).

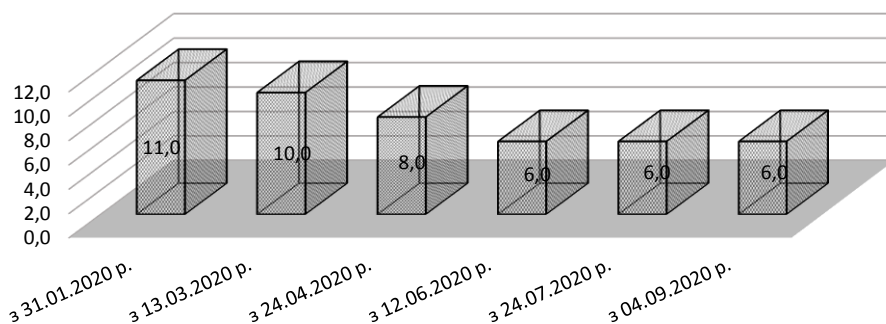

Рисунок 2 – Облікова ставка НБУ у 2020 р., %

Джерело: представлено авторами на основі [9]

З метою підтримки економіки України в умовах пандемії Правління НБУ ухвалило рішення знизити облікову ставку спочатку до 8 % (з 24 квітня 2020 р.), а потім до 6 % (з 12 червня 2020 р.), що є найнижчим рівнем облікової ставки за історію незалежної України [9]. НБУ зазначає, що збереження м'якої монетарної політики в державі дозволить підтримати економічне

відновлення в умовах помірної інфляції та високої невизначеності щодо подальшого перебігу пандемії в Україні та світі [9].

Розглянемо показники рентабельності активів та капіталу банківської системи України в цілому за період 01.01-01.09.2020 р. у динаміці (рис. 3).

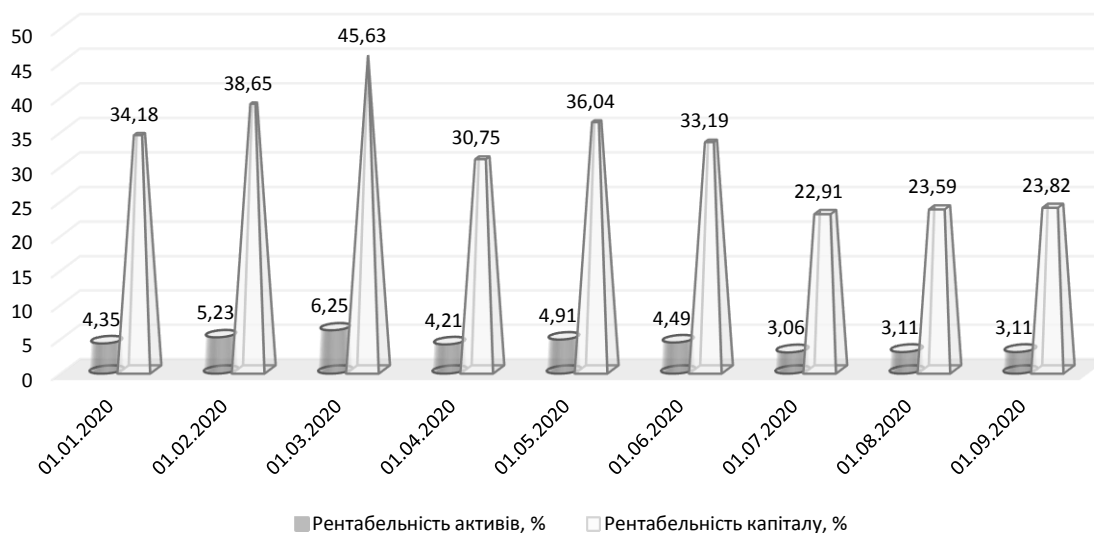

Рисунок 3 – Динаміка показників рентабельності активів та капіталу банківської системи України в цілому

Джерело: представлено авторами на основі [8]

За результатами аналізу динаміки показників рентабельності активів та рентабельності капіталу банківської системи України в цілому за період 01.01-01.09 2020 р. було виявлено, що вона має змінну тенденцію. Станом на 01.09.2020 р. рентабельність активів банківських установ України зменшилась, у

порівнянні з початком року (01.01.2020 р.), на 1,24 в. п., а рентабельність капіталу – на 10,36 в. п. Це свідчить про недостатню ефективність використання активів банківських установ та управління капіталами у той чи інший період.

Зрозуміло, що звинувачувати правління банківської установи в їх неефективних рішеннях та діях за наявних умов не є правильним, оскільки вагомий вплив на діяльність та результати діяльності банківської установи мають зовнішні чинники – карантинний режим, викликаний пандемією, та світова криза тощо.

Але кожна криза – це поштовх до появи нових ідей, їх впровадження, прийняття нових сміливих рішень у будь-якій галузі та області.

Наведемо приклади адаптивних рішень банківських установ України в умовах пандемії (рис. 4).

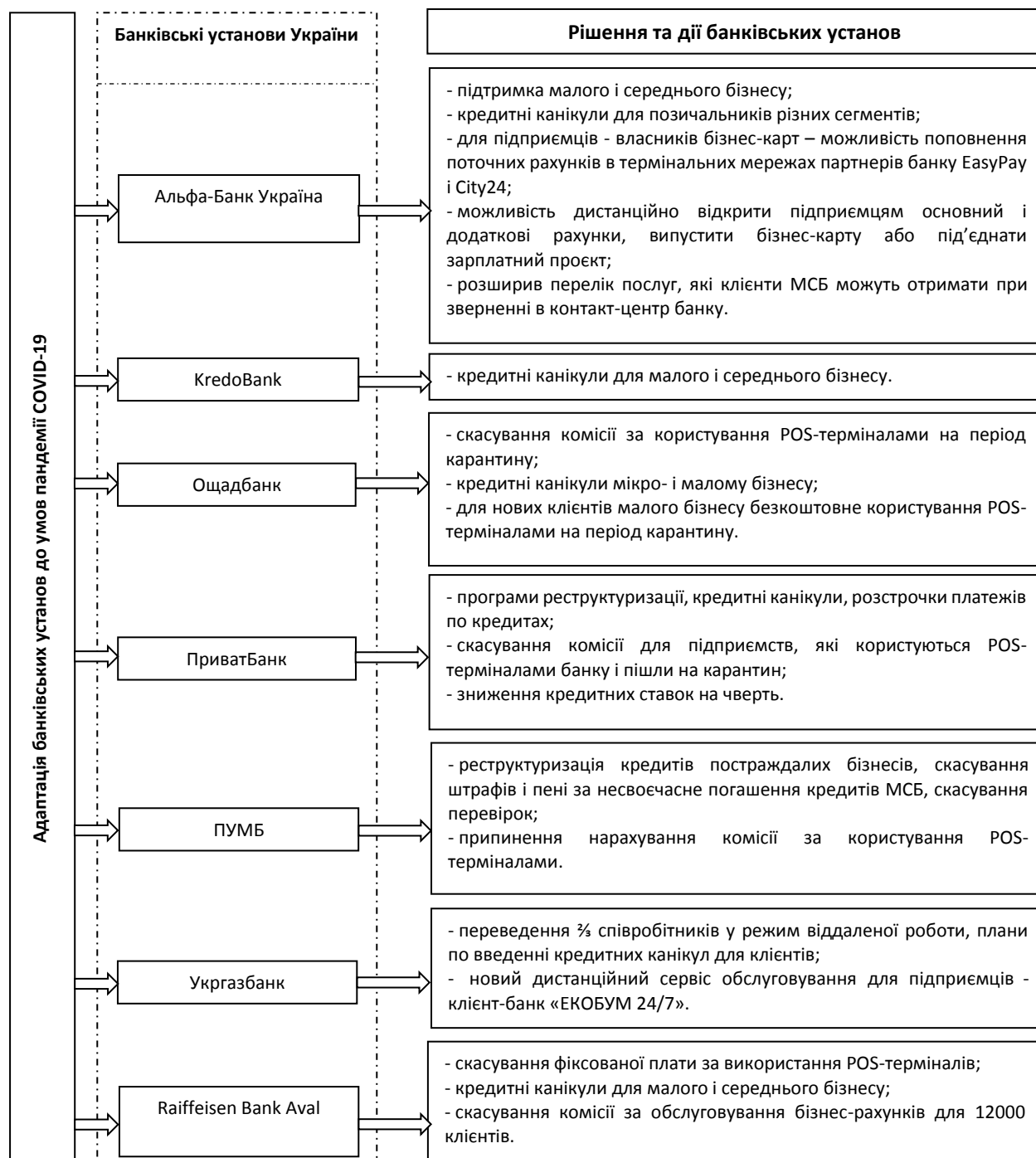

Рисунок 4– Адаптивні рішення та дії деяких банківських установ України в умовах пандемії COVID-19

Джерело: узагальнено авторами на основі [5]

Так, банківські установи України пристосовуються та адаптуються до умов діяльності під час карантину в країні та «йдуть на зустріч» своїм клієнтам. Для підтримання бізнесу банки вводять для них кредитні

канікули на час карантину, скасовують комісії за обслуговування, надають можливість більшість операцій виконувати онлайн тощо. Вважаємо, що запровадження аналогічних заходів (рис. 4) в інших

банках України допоможе адаптувати їх діяльність до наявних умов та мінімізувати негативні наслідки від впливу пандемії та світової кризи.

Отже, завдяки запровадженню карантину в Україні громадяни почали активно та ефективно використовувати інтернет-технології для розв'язання своїх власних питань та задоволення потреб:

- оплата комунальних платежів через Інтернет-платформи та мобільний банкінг;
- збільшення обсягів покупок та замовлень через інтернет-магазини;
- опанування новими навичками – користування необхідними мобільними додатками в різноманітних сферах;
- використання послуг доставки продуктів харчування, побутових речей, ліків, техніки тощо;
- відкриття власного Інтернет-бізнесу (наприклад, Інтернет-магазини, онлайн-бібліотеки);
- саморозвиток з допомогою Інтернет-ресурсів тощо.

Будь-яка криза для різних сфер економіки держави чи світу завжди має як негативні наслідки, так і позитивні. Через карантинні обмеження відбулися зміни у діяльності банків щодо надання ними послуг клієнтам, у результаті чого громадяни стали менше контактувати з паперовими та металевими грошима (здійснюється оплата через карту, Інтернет-платформи), набагато рідше стали відвідувати відділення банків та навіть користуватися терміналами, що дозволило мінімізувати ризик захворювання будь-якими вірусними захворюваннями, які передаються повітряно-крапельним шляхом, у т.ч. і COVID-19. Крім того, карантинні обмеження дозволяють економити час на дорогу до відділення банку чи терміналу, не стояти у черзі, обслуговуватись дистанційно через оператора банку чи самостійно за допомогою онлайн-сервісів. Такі зміни впливають позитивно не тільки на життя громадян – клієнтів банківських установ, а й на діяльність банківських установ (можливість зменшити витрати на персонал, що обслуговують клієнтів у відділеннях, скоротити кількість відділень, терміналів, зменшити витрати на оренду, заробітну плату тощо).

Досліджуючи світову історію, можемо зауважити, що будь-яке «падіння» (криза, війна, стихійне лихо, надзвичайні ситуації) призводить до необхідності проаналізувати ситуацію, яка відбулася; зрозуміти її причини та передумови; запровадити дії щодо оптимізації ситуації, що вже існує; розробити та впровадити ефективні методи та механізми задля уникнення подібних ситуацій, мінімізації ризиків їх появи та можливих негативних наслідків.

Для ринку банківських послуг та ринку фінансових послуг у цілому пандемія та запроваджений карантин у країні став поштовхом до розробки та впровадження

нових фінансових технологій, програм, переходу до діджиталізації (перехід в епоху цифровізації). Також варто зазначити, що подальший стан ринку банківських послуг в Україні не може бути точно спрогнозований, але можливо передбачити деякі зміни, розробити та в потрібний момент запровадити діючі механізми та методи функціонування банківських установ.

Висновки. За результатами дослідження стану українського ринку банківських послуг в умовах пандемії зроблено наступні висновки:

Кількість діючих банківських установ в Україні станом на 01.09.2020 року становить 74, має тенденцію до скорочення.

Виявлено, що найстійкішими банківськими установами за оцінкою порталу «Мінфін» є Райффайзен Банк Аваль (4,73), Укрсиббанк (4,38), Креді Агріколь Банк (4,30) та ОТП Банк (4,16). Лідерами народного рейтингу банківських установ є: топобанк (рейтинг – 29,2), Альфа-банк (20,7), А-банк (20,4), Ощадбанк (19,2).

Досліджено обсяг ВВП України протягом 2011-2020 рр., який має постійну тенденцію до збільшення, але у II кварталі 2020 р. спостерігається зменшення даного показника у порівнянні з аналогічним періодом попереднього 2019 р. на 6,96 %.

З'ясовано, що з метою підтримки економіки України в умовах пандемії Правління НБУ ухвалило рішення знизити облікову ставку до 6 % (з 12 червня 2020 р.), що є найнижчим рівнем облікової ставки за історію незалежної України.

Здійснено аналіз динаміки показників рентабельності активів та рентабельності капіталу банківської системи України в цілому за період 01.01-01.09 2020 р., яка має змінну тенденцію. Станом на 01.09.2020 р. рентабельність активів банківських установ України зменшилась, порівняно з початком року (01.01.2020 р.), на 1,24 в.п., а рентабельність капіталу – на 10,36 в.п.

Представлено приклади адаптивних рішень банківських установ України в умовах пандемії. Зазначено, що будь-який кризовий період для різних сфер економіки держави чи світу – мають завжди як негативні наслідки, так і позитивні.

Переконані, що запровадження адаптивних заходів діяльності банківських установ в умовах пандемії COVID-19 для інших банків сприятимуть мінімізації негативних наслідків та можливих ризиків пов'язаних за таким впливом. Завдяки вчасно прийнятим рішенням щодо функціонування банківських установ, зміни підходів до обслуговування клієнтів, банківські установи змогли адаптуватися до умов, викликаних пандемією, та зменшити можливі ризики, втрати та загрози для власної діяльності та в цілому позитивно вплинути на економіку держави.

Література:

1. Гудіма Т. Економіко-правові особливості реалізації грошово-кредитної політики в кризовий період (на прикладі пандемії COVID-19). *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 70-75. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.11>.
2. Долбнева Д. В. Вплив COVID-19 на економіку країн світу. *Проблеми економіки*. 2020. № 1(43). С. 20-26. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-1-20-26>.
3. Заха Д., Мовчан В., Кравчук В., Кірхнер Р., Полушкін Г. Економічний вплив пандемії Covid-19 на Україну. *German Economic Team*. 2020 (1). URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/GET_UKR_PS_01_2020_ua.pdf.
4. Консенсус-прогноз "Україна у 2020-2021 роках: наслідки пандемії". *Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та ЮНІСЕФ*. 2020. № 51. URL: <https://bit.ly/2RMntq7>.
5. Коронавірус: як пандемія впливає на роботу банків України. URL: <https://smebanking.news/ru/26852-koronavirus-kak-pandemiya-vliyaet-na-rabotu-bankov-ukrainy-obnovlyaetsya/#1>.
6. Кулицький С. Проблеми розвитку економіки України, обумовлені пандемією коронавірусу COVID-19 у світі, та пошук шляхів їх розв'язання (Закінчення). *Україна: події, факти, коментарі*. 2020. № 9. С. 47-53.
7. Марценюк-Розарьонова О. В., Шмігельська В. В. Аналіз сучасного стану ринку банківських послуг в Україні та напрями його розвитку. *Ефективна економіка*. 2018. №10. DOI: 10.32702/2307-2105-2018.10.43.
8. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua> (дата звернення: 06.10.2020 р.).
9. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 06.10.2020 р.).
10. Полторак А. С., Паламарчук В. Ю. Особливості гарантування безпеки об'єднаного світового фінансового простору. *Modern Economics*. 2020. № 20 (2020). С. 215-225. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V20\(2020\)-34](https://doi.org/10.31521/modecon.V20(2020)-34).

References:

1. Gudima, T. (2020). Economic and legal features of the implementation of monetary policy in the crisis period (on the example of the COVID-19 pandemic). *Entrepreneurship, economy and law*, 4, 70–75. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.11>.
2. Dolbneva, D. (2020). The impact of COVID-19 on the economy of the world. *Problems of the economy*, 1(43), 20-26. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-1-20-26>.
3. Zakha, D., Movchan, V., Kravchuk, V., Kirchner, R., Polushkin, G. (2020). Economic impact of the Covid-19 pandemic on Ukraine. *German Economic Team*, 1. Retrieved from: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/GET_UKR_PS_01_2020_ua.pdf.
4. Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine and UNICEF (2020). Consensus forecast "Ukraine in 2020-2021: consequences of the pandemic", 51. Retrieved from: <https://bit.ly/2RMntq7>.
5. Coronavirus: how the pandemic affects the work of Ukrainian banks. Retrieved from: <https://smebanking.news/en/26852-koronavirus-kak-pandemiya-vliyaet-na-rabotu-bankov-ukrainy-obnovlyaetsya/#1>.
6. Kulitsky, S. (2020). Problems of economic development of Ukraine caused by the pandemic of coronavirus COVID-19 in the world, and the search for ways to solve them (End). *Ukraine: events, facts, comments*, 9, 47–53.
7. Martsenyuk-Rozaryonova, O., Shmigelska, V. (2018) Analysis of the current state of the banking services market in Ukraine and directions of its development. *Efficient economy*, 10. DOI: 10.32702 / 2307-2105-2018.10.43.
8. Ministry of Finance of Ukraine. Retrieved from: <http://www.minfin.gov.ua>.
9. National Bank of Ukraine. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/>.
10. Poltorak, A. & Palamarchuk, V. (2020). Features of Guaranteeing the Security of the Integrated Global Financial Space. *Modern Economics*, 20(2020), 215-225. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V20\(2020\)-34](https://doi.org/10.31521/modecon.V20(2020)-34).

